

Куц Л.Л.

Тернопільська академія народного господарства

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто особливості протікання інвестиційного процесу на підприємствах харчової промисловості. Здійснено аналіз тенденцій розвитку інвестиційного процесу харчових підприємств Тернопільської області. Виявлено причини, що їх зумовлюють. Окреслено напрями усунення дії негативних факторів на формування і реалізацію інвестиційного процесу.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, об'єкти інвестування, джерела інвестиційних ресурсів

I. Вступ. Харчова промисловість несе вагоме соціальне навантаження. Основною передумовою виконання соціально-економічних функцій галузі є розвиток матеріально-технічної бази, і в першу чергу – основних фондів. Харчова промисловість України за розвитком інфраструктури, станом технічної бази, ефективністю переробки сільськогосподарської сировини та економічними показниками істотно відстає від розвинутих країн. Промислове виробництво ряду харчових продуктів ускладнене через відсутність відповідних технологій і устаткування, несформованість необхідної сировинної бази. Практично всі підприємства харчової промисловості в умовах, які диктує ринок, потребують впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій і устаткування, відповідних змін в структурі управління, створення нових конкурентноспроможних видів продукції, розробки стратегії маркетингу, створення мережі збуту а також підвищення професійного рівня кадрів. Усе це вимагає значних інвестицій. Поряд з цим, в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів особливо гостро стоїть проблема ефективного їх використання.

Враховуючи важливість розвитку харчової промисловості як одного з стратегічних напрямків розвитку економіки України і Тернопільської області зокрема [1], ми вибрали підприємства даної галузі для дослідження проблем формування ефективного інвестиційного процесу.

© Куц Л.Л., 2003

II. Постановка завдання. У даній статті ми ставимо за мету провести аналіз тенденцій розвитку інвестиційного процесу на підприємствах харчової промисловості в трансформаційний період, виявити його особливості. Визначення системи факторів, під впливом яких здійснюється формування інвестиційного процесу підприємствами харчової промисловості, вивчення його особливостей дозволить окреслити напрями послаблення або усунення їх негативної дії, що послужить базою для подальшої розробки пропозицій щодо формування ефективного інвестиційного процесу на підприємствах галузі. Основні методи дослідження поставленого завдання: статистико-економічний – для опрацювання масиву статистичних і емпіричних даних, графічний – для наочної ілюстрації досліджуваних закономірностей протікання інвестиційного процесу.

III. Результати. Харчовій промисловості притаманні певні специфічні особливості, що спричиняють як прямий так і опосередкований вплив на інвестиційний процес у цій галузі. До найбільш суттєвих особливостей протікання інвестиційного процесу слід віднести: вагому соціально-економічну роль харчової галузі у задоволенні потреб населення в продуктах харчування; її безпосередню залежність від стану та розвитку сільського господарства; швидкий обіг капіталу, що скорочує інтерв'яльний розрив між вкладенням інвестицій і отриманням прибутку; яскраво виражений вплив сезонності (притаманний більшості підгалузей харчової промисловості), що спонукає до ретельного відбору інвестиційних проєктів та уважного ставлення до періодів вкладення та повернення коштів, а також до термінів повернення кредитів; значний вплив новітніх досягнень науково-технічного прогресу; суттєвий мультиплікативний ефект інвестицій; значний експортний потенціал продукції ряду підгалузей.

Аналіз статистичних даних по динаміці обсягів інвестицій в основний капітал промислових підприємств України [2] показує, що, починаючи з 1998 року, спостерігається ріст суми і питомої ваги інвестицій в основний капітал підприємств харчової і переробної промисловості (на 1,4 % порівняно з 1997 роком). У наступні роки постійно спостерігається ріст цих показників, що свідчить про інвестиційну привабливість харчової галузі і

про відродження її підприємств порівняно з іншими галузями промисловості. У Тернопільській області харчова промисловість за обсягами інвестицій в основний капітал починаючи з 2000 року виходить з третього на друге місце після транспорту і зв'язку, залишаючи позаду сільське господарство, електроенергетику та інші галузі економіки [3]. За останні три роки позиція галузі не змінилася. У 2002 році частка харчової і переробної промисловості склала 11,3 %, транспорту – 22,8 %, виробництва електроенергії, газу і води – 8,2 %. За останні роки значних змін зазнала структура інвестицій в основний капітал підприємств промисловості. Так, частка харчової галузі скоротилася з 67,7 % у 1997 р. до 49,0 % у 2002 р. Проте дана галузь і надалі займає позицію лідера серед інших галузей промисловості, оскільки на неї у 2001 році припадало більше половини всіх інвестицій у основний капітал промислових підприємств (55,9 %), а у 2002 р. – 49,0 %. Пік спаду інвестиційної діяльності припадає на 1999 рік, коли було здійснено найменше інвестицій як на підприємствах промисловості загалом, так і на підприємствах харчової та переробної галузі.

Важливим джерелом інвестиційних ресурсів харчової промисловості в сучасних умовах є іноземний капітал. Галузь є привабливою для іноземних інвесторів завдяки швидкому обігу капіталу, що в умовах високого ризику є досить важливим чинником. Темпи росту іноземних інвестицій у харчову промисловість є досить стабільними. У 2002 році в Україні в не вкладено прямих іноземних інвестицій на суму 852,3 млн дол. (16,0 % загального обсягу інвестицій), що на 11,2 % більше від рівня 2001 року [4]. У Тернопільській області лідером по отриманню прямих іноземних інвестицій є харчова промисловість та перероблення сільськогосподарської продукції (у 2002 р. сюди спрямовано майже 50% усіх іноземних інвестицій). Поряд з цією галуззю інвестиційно-привабливими є й виробництво неметалевих мінеральних добрив (16,8%), машинобудування (11,0%), легка (6,1%), оптова торгівля та посередництво в торгівлі (4,4%). Так, 66 % із усіх іноземних інвестицій було внесено з Німеччини, Чеської Республіки та Австралії. Нами визначено, що станом на 01.01.2003 року загальна сума нагромаджених прямих іноземних інвестицій у харчовій

промисловості Тернопільської області (26906,16 тис. дол. США) майже в 1,4 рази перевищила суму, нагромаджену до 2000 року. Переважна більшість країн збільшила інвестування, зокрема інвестиції з Німеччини зросли майже в 2,5 рази, із Чеської Республіки – в 1,7 рази, Австрії – в 2,1 рази, США – в 6,6 рази, Литви – в 3,9 рази.

Мотивація до залучення інвестицій у виробництво залежить від сприятливої законодавчої бази, фінансової стабілізації, гнучкості та стимулюючої спрямованості податкової політики, завершеності перехідного періоду реформування форм власності. Однією з основних умов для іноземних інвесторів є стабільність законодавства. Важливим чинником привабливості інвестиційного клімату є його політична складова. На сьогоднішній день досягнуто певних успіхів у стабілізації гривні, скороченні рівня інфляції та відповідному зменшенні відсоткових ставок. Це певним чином стабілізує макроекономічне середовище для інвесторів в Україні, проте законодавча і політична складові макросередовища все ще породжують значну невизначеність.

Для характеристики і більш детального аналізу особливостей протікання, сучасного стану а в подальшому і ефективності інвестиційного процесу на підприємствах харчової промисловості Тернопільської області нами було відібрано 9 різнопрофільних підприємств різних за формами власності і масштабами виробництва. Це ВАТ „Чортківський цукровий завод”, ВАТ „Чортківський сирзавод”, Борщівський спиртзавод, ВАТ „Борщівський сирзавод”, СП ЗАТ „Добра вода” (спеціалізується на виробництві безалкогольних напоїв), Мишковицький спиртзавод, ВАТ „Бровар” (спеціалізується на виробництві пиво-безалкогольних напоїв), СП ТзОВ „М'ясовіта” (займається випуском м'ясних виробів), СП ТзОВ „Янке-Україна” (спеціалізується на виробництві фруктових та овочевих соків). У дослідженні було охоплено період з 1999 по 2002 рік, що склало 36 спостережень по кожному показнику, що аналізувався.

Нами виявлено, що основним напрямком інвестування підприємств харчової промисловості Тернопільської області є реальне інвестування. Так, в середньому за 1999–2002 рр. питома вага інвестицій в реальні

об'єкти склали 98,9 %, основну частину з яких складають матеріальні (98,3 %). Частка ж інвестицій у фінансові об'єкти незначна і в середньому за останні чотири роки склали 1,1 %. (рис. 1).

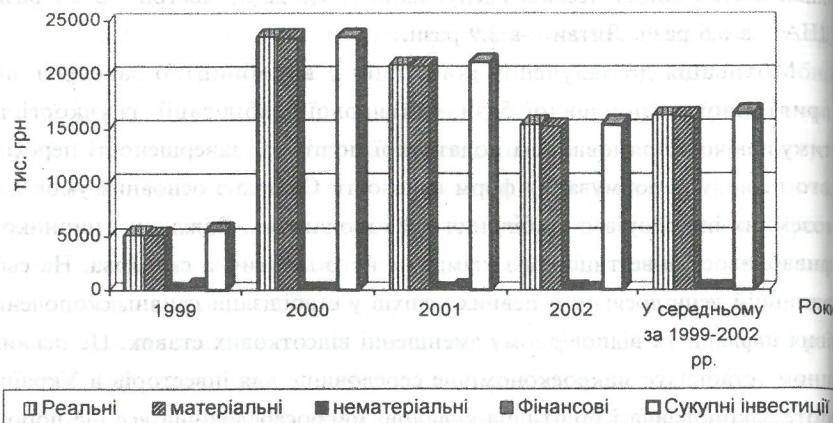

Рис. 1. Динаміка об'єктів інвестицій групи досліджуваних підприємств харчової промисловості Тернопільської області за 1999 – 2002 рр., тис. грн.

Отже, сукупний обсяг інвестицій по групі підприємств харчової промисловості має тенденцію до скорочення. Проте, якщо порівнювати 2002 р. з 1999 роком, то можна спостерігати зростання сукупних інвестицій на 9789,7 тис. грн або у 1,7 рази.

Як показав аналіз, у сучасних умовах на більшості з досліджуваних підприємств інвестування в реальні об'єкти є єдиним напрямком інвестиційної діяльності. Так, ми виявили це на СП ТзОВ „М'ясовіта”, СП ТзО „Янке-Україна”, ВАТ „Чортківський сирзавод”, Борщівський спиртзавод, ВАТ „Борщівський сирзавод”, Мишковицький спиртзавод.

Детальніше дослідження структури інвестицій в об'єкти реального інвестування наведено в табл. 1.

Отже, нами виявлено тенденцію зміни структури інвестицій в матеріальні активи в бік зростання частки інвестицій в основний капітал, яка зросла з 49,8 % у 1999 році до 81,4 % у 2002 р. Це позитивна тенденція

яка свідчить про відродження і розвиток харчових підприємств. У середньому за 4 роки частка інвестицій в основний капітал серед усіх об'єктів реального інвестування склали 66,4 %.

Про певне покращення ситуації в сфері інвестиційної діяльності свідчить зростання інвестицій підприємств в об'єкти основного капіталу невиробничого призначення. З 1999 по 2002 рік питома вага цих інвестицій складала 0 %, 2,7 %, 7,6 %, 13,4 % відповідно.

Таблиця 1. Структура інвестицій в об'єкти реального інвестування досліджуваної групи підприємств харчової промисловості Тернопільської області у 1999–2002 рр.

Інвестиції	1999		2000		2001		2002		У середньому за 4 роки	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
У матеріальні активи	5188,3	98,5	24133,2	99,7	22579,9	99,7	18191,4	99,1	17523,2	99,5
в т.ч.										
в об'єкти основного капіталу,	2621	49,8	10118	41,8	19149	84,5	14940	81,4	11707	66,4
з них:										
в об'єкти виробничого призначення	2621	49,8	9463	39,1	17423	76,9	12478	68,0	10496,3	59,6
в приріст запасів матеріальних оборотних активів	2567,3	48,8	14015,2	57,9	3430,9	15,1	3251,4	17,7	5816,2	33,0
У нематеріальні активи	76,5	1,5	68,5	0,3	71,6	0,3	164,4	0,9	95,25	0,6
Разом реальних інвестицій	5264,8	100,0	24201,7	100,0	22651,5	100,0	18355,8	100,0	17618,5	100,0

Сума інвестицій у нематеріальні активи зросла з 76,5 тис. грн у 1999 р. до 164,4 тис. грн у 2002 р. Цей напрямок інвестування в сучасній економічній літературі вважається інноваційним. З досліджуваних підприємств у період з 1999 р. по 2002 рік інвестування у нематеріальні активи здійснювали лише СП ЗАТ „Добра вода”, ВАТ „Чортківський цукровий завод”, Мишковицький спиртзавод. Інвестиції у нематеріальні активи хар-

чових підприємств склали в середньому за останніх 4 роки лише 0,6 %, хоча здійснення інвестування в цьому напрямку дозволило б істотно підвищити технологічний потенціал харчових підприємств.

Детальне дослідження технологічної структури інвестицій підприємств в об'єкти основного капіталу дало нам можливість виявити пріоритетні напрямки спрямування коштів. Так, спостерігається стійка тенденція зростання інвестицій харчових підприємств в машини і обладнання. У 2002 році у цьому напрямку було спрямовано 71,3 % від всіх інвестицій в основний капітал. Аналіз динаміки інвестицій в будівельно-монтажні роботи засвідчує, що на сучасному етапі поки що цей напрямок розвитку підприємств не є пріоритетним, що викликано проблемами акумулювання коштів для їх фінансування.

Дослідження відтворювальної структури інвестицій в основний капітал показало, що найбільшу питому вагу (54,4 %) займає технічне переозброєння і реконструкція діючих підприємств. Технічне переобладнання і реконструкція передбачають збільшення виробничих потужностей, покращення якості і розширення асортименту продукції або впровадження ресурсозберігаючих технологій. Цей напрямок інвестування засобом вдосконалення відтворювальної структури інвестицій в основний капітал і відтворення основних промислово-виробничих фондів шляхом прискореного оновлення їх активної частини на базі впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. І хоч середній за 4 роки показник інвестицій є досить високим, та зменшення у 2002 році суми інвестицій у цей напрямок поряд з зростанням вкладень у підтримання діючих потужностей свідчить про погіршення ситуації з відтворенням основних фондів. Адже, як напрямок капітального інвестування він є, за оцінками фахівців, найбільш ефективним засобом покращення показників роботи підприємства [5, с.20].

У зв'язку з тим, що підприємства мають у своєму розпорядженні недостатню кількість засобів для інвестування таких напрямків як нове будівництво та розширення, питома вага їх складає в середньому за останні 4 роки всього 7,3 %. На нашу думку, така тенденція здійснення ново-

будівництва харчовими підприємствами Тернопільської області пов'язана також із низькою купівельною спроможністю населення та неможливістю нарощування обсягів виробництва багатьох видів продукції через значну насиченість внутрішніх ринків та складність експорту.

Відмітимо, що розподіл інвестиційних ресурсів на той чи інший напрямок відтворення основних фондів залежить від багатьох факторів як мікрорівня, тобто рівня самого підприємства, так і макrorівня. На рішення підприємства впливають перш за все такі фактори як: наявність вільних фінансових ресурсів, технічні характеристики активної частини основних фондів, вибрана довгострокова програма стратегічного розвитку підприємства, структура ринків збуту продукції і т.д.

Нами досліджено, що за період з 1999 по 2002 рік зазнала змін структура фінансування інвестиційного процесу підприємств харчової промисловості.

Таблиця 2. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування

	1999	2000	2001	2002	У середньому за 4 роки
Всього інвестицій в основний капітал	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч. за:					
Кошти держбюджету	–	–	1,2	–	0,5
Кошти місцевих бюджетів	–	–	–	–	–
Власні кошти підприємств	93,9	89,7	69,6	74,5	76,9
Кредити банків та інші позики	–	3,1	2,7	1,3	2,2
Кошти іноземних інвесторів	6,1	7,2	17,8	19,6	15,4
Інші джерела фінансування	–	–	8,7	4,6	5,0

Як видно з табл.2, власні кошти підприємств продовжують відігравати основну роль в інвестуванні. Фінансування відтворювальних процесів з боку держави практично відсутнє. За рахунок кредитів банків та інших позик було профінансовано лише 2,2 % інвестицій, що свідчить про високу вартість позикового капіталу. Прийняття у 2002 році заходів по зниженню

ставок відсотка (ставка рефінансування НБУ була знижена до 7%) по що не дало, як свідчать дані табл.2 відчутно розширити масштаби інвестиційного кредитування. Отже, проблема створення в країні сприятливих організаційно-економічних умов для розширення рамок довгострокового кредитування і підвищення його ефективності залишається однією з найбільш актуальних проблем економічної теорії і господарської практики.

Серед позитивних зрушень слід відмітити використання харчовими підприємствами нових джерел фінансування, зокрема таких як лізинг. Частина таких джерел фінансування склала 5,0 %. Товарні форми кредитування – лізингові і вексельні операції – на сьогоднішній день в Україні ще не отримали належного розвитку. Поряд з тим, у країнах з розвинутою ринковою економікою вони досягнули значних масштабів і відіграють суттєву роль в інвестиційному процесі. Так, лізинг у загальному обсязі інвестицій займає у світовій практиці друге місце після банківських кредитів. У провідних державах лізинг дає до 30 відсотків і більше сукупних інвестицій в машини і обладнання.

З 1999 по 2002 рік спостерігається постійне зростання частки коштів іноземних інвесторів відповідно з 6,1 % до 19,6 %, яка у середньому за 4 роки склала 15,4%.

IV. Висновки. Проведені нами дослідження дають можливість твердити, що на сучасному етапі розвитку підприємств харчової промисловості в інвестиційному процесі поряд із значним впливом мікроекономічних факторів все ж домінуючими є макроекономічні, які сформувалися межами економіки харчової галузі. Сучасний стан інвестиційного процесу на підприємствах значною мірою зумовлений загальним станом економічної політичною ситуацією в країні, податковою та фінансово-кредитною політикою уряду, рівнем інфляції та іншими чинниками.

В умовах згортання державних програм фінансування інвестиційних проєктів, дорожчечі і недоступності банківських кредитів особливо значення набули власні джерела фінансування інвестицій, основними з яких є нерозподілений прибуток і амортизаційні відрахування. Для підвищення інвестиційної активності харчових підприємств слід подолати репресивний характер діючої податкової системи, каналами якої відб

вається надмірне вилучення прибутку та інших ресурсів простого та розширеного відтворення. Удосконалення податкового законодавства, тенденції у фінансово-кредитній політиці, стабілізація умов діяльності підприємств почнуть виводити на перший план мікроекономічні фактори. Тож з огляду на це на підприємствах харчової промисловості слід підвищувати якість інвестиційного менеджменту, спрямовувати обмежені інвестиційні ресурси у високоефективні напрямки інвестування, удосконалювати акумулювання інвестиційних ресурсів за рахунок більш активного пошуку можливих зовнішніх джерел. З огляду на високу конкурентність ринку продовольчої продукції підприємствам харчової промисловості необхідне інноваційне спрямування інвестиційного процесу.

Зроблений аналіз тенденцій реалізації інвестиційного процесу на підприємствах харчової промисловості послужить базою для подальшої оцінки його ефективності і внесення пропозицій для її підвищення.

Література:

1. Програма збільшення обсягів залучення інвестицій для економічного розвитку Тернопільської області на 2002-2005 роки. – Тернопіль, 2001.
2. Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К.: Техніка, 2002.- 644с.
3. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2002 рік. – Тернопіль, 2003.-544с.
4. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2002 році//Український інвестиційний журнал. – 2003. – №3. – С.20-21.
5. Маховикова Г.А., Кантор В.Е. Инвестиционный процесс на предприятии. – СПб.: Питер, 2001. – 176с.